

Bir zamanlar ahlaklı bilinmek için dindar olmak yeter şarttı. Ancak kimlikler kişilikler hakkında pek bir fikir vermiyor bugün. Kendini muhafazakâr olarak niteleyenlerin sahip olduğu ahlakî zaafılar genele dair ne söylüyor? Cevap:

Bir ilköğretim okulunun müdür odası. Muhafazakâr örgütlenmeye mensup okul müdürü; öğrencisine yaptığı haksızlığı, ‘ben imam hatipliyim’ diye başlayan cümlelerle savunmaya kalkıyor. Aralarındaki sendika bağı o kadar kuvvetli ki, şikâyet konusu meseleyi araştıran müfettişler dosyayı kısa yoldan kapatma

telaşında. Olay başbakanlığa uzanınca tarafları çarnaçar dinlemek zorunda kalıyorlar...50’lerinin başında dindar bir bey. Kızı üniversiteden yeni mezun olmuş. Sınavda diğerlerinden 20 puan az alan birinin, hedefledikleri kurumda işe alındığını duymuş. İtibarı yüksek ‘referans’ bulabilirse, kızının da puanına bakılmaksızın işe alınabileceğini söylüyor telefonun diğer ucunda...Mahalle camiinin bahçesi. Soğukta kalmış kedilerle ilgilenen yaşlı adam, müstehzi bakışlarla izleyen cemaatten yakınıyor; “Bu hayvanlara bakıyorum, besliyorum diye rahatsız oluyorlar. Kaç sefer zabıtaya şikâyet ettiler. Hava soğuk, hepsi aç. Küçükler hasta, bir an önce kalacak yer bulmak lazım...” Aynı cemaat, camiye yolu düşen çocuklardan da rahatsız muhtemelen. Fakat sadece kucağındaki kediye indirip yanlarında saf tutan ‘meczip’ hakkında söyledikleri geliyor kulağımıza...

Kimlikleri flulaştırıp olayları öne çıkardığımızda neredeyse hiçbir şeyin olması gerektiği gibi gitmediği karamsarlığına kapılıyor insan. Kanunlarda, kitaplarda yazılı kaideler günlük hayatta iş görmüyor. İşe mi gireceksiniz? Her kademe için sınav şartı var ancak biliniyor ki iş, CV’nin ulaştırılması aşamasında devreye giren mekanizmalarda bitiyor. Tayin, terfi, ihale... El birliği ile inşa ettiğimiz sistemde adalet de tesis edilen değil, satın alınan bir meta. Murat Yalçıntaş’ın yaşadıkları hâlâ hafızalarda Yalçıntaş, haklı olduğunu düşündüğü davayı kazanabilmek için rüşvet verdiği iddiasıyla tutuklandı ve yargılanıyor.Hemen hepimiz ‘dindar’ olarak niteliyoruz kendimizi. Din, insanı ruhen, ahlaken bulunduğu yerden yukarı taşımayı vadeden bir değerler bütünü iken nasıl oluyor da örneklerini görüp hayal kırıklıkları yaşadıkça ‘Dindarlar düne göre daha mı az ahlaklı?’ sorusunu sormak durumunda kalıyoruz? Tek cevabı olmasa da biz, toplumsal izler üzerinden yürüyerek bir yere varma niyetindeyiz. Şüphesiz herkesi kapsayacak değil söyleyeceklerimiz...

Bugün dünden daha mı fazla malulüz ahlaki zaafılarla? Evet demek, hayır demek kadar zor. Gazeteci-yazar Ahmet Turan Alkan, temel meselenin ‘görünürlük’ olduğu kanaatinde. Yüz sene önce evinde oturan kadının bugün sosyal hayatta varlık gösterenlerden daha ahlaklı olduğunu neye dayanarak söyleyeceğiz? Ya da daha dindar olduğunu? “Homoseksüellik geçen yüzyıla kıyasla artmıştır desem kabul eder misiniz? Lut (as)’tan beri var. İnsanlar düne göre daha görünür. O zaman da şaşırp aa bu da mı varmış, demeye başlıyoruz.”Görünürlük modernlik alameti. Ve en önemli tetikleyicisi 1950’lerde başlayan şehirleşme. Sosyolog Nazife Şişman dönüşümün hızlı şehirleşme ile yakından alakalı olduğunu belirtiyor: “Birdenbire şehre gelen insan ne yapacağını bilemedi. Dindar insanın referansından dolayı daha düzgün durmasını

bekliyorsunuz ama pratik her zaman teoriyi tutmuyor. Benzer şekilde yozlaştık.”Kendini dinden hareketle tanımlamayan insanlarla Müslümanlar arasında bir fark olmalıydı. Ancak makas giderek daraldı. Kimlikler kendiliklerinden bir anlam ifade etmiyor kimse için. Dindar insan hak yemez diyemiyoruz kolay kolay. Ya da yalan söylemez, rüşvet almaz, faiz yemez; hayvana, ormana, havaya, suya başka nazarla bakar. Sorumluluklarının farkındadır... Oysa işler böyle yürümüyor. Sistem, ne pahasına olursa olsun kazanmak uğruna dizayn edilmiş. Çaresizliğini gizlemiyor kaybının farkında olanlar: “Kuralları biz koymadık. Var olmak için ya herkes gibi davranacaksın ya da ‘ben yokum’ deyip geri çekileceksin...”

Şehirleşme hızlandırıcı bir unsur ancak öncesi var. Din, yüzlerce yılda yavaş yavaş, dünyayı düzenleyen bir aktör olmaktan çıkarıldı. Sosyal bilimcilerin modernleşme dediği dönüşüm, Hristiyanlığı kiliseye hapseden Batı’nın yeni dünya kurgusuydu aslında. Ve bu dünyada ahiret üzerine yapılan hesaplara yer yoktu. Prof. Süleyman Seyfi Öğün, asıl meselenin sekülerleşme (dünyevileşme) olduğunun altını çizirken de aynı hakikate işaret ediyor. Tek boyuttan ibaret yeni hayat, ahiretle beraber ifade ettiği tüm anlam dünyasını da reddediyor. Hesaplar dünya üzerine yapılıyor: “Düz bir çizgide, dünyevi hat üzerinde hakikati arıyoruz. Modern Batı yatay bir boyut veriyor bize. Hücrenin resmini dahi çıkarıyor karşımıza. Ama bir boyut daha var, kafamızı kaldırıp yukarı bakmamıza sebep olan dikey boyut. Biz yukarı çok fazla bakmıyoruz. Dünyevi yanımız çok azdırılmış. Metafiziğimiz de köretilmiş. Fizik metafiziği kaldıramaz. Tabii ki bir dinî hayat yaşıyoruz ama metafiziği olmayan bir dinî hayat. Denge bozulduğu için geriye simgeler dışında bir şey kalmıyor. İnsanlar bu manada cahiliyeyi yaşıyor bence.”İslam çerçevesinde şekillenen dünya tasavvuru sayesinde Anadolu’ya hemen nüfuz edemiyor bu bakış açısı. Devlet nizamı İslam esaslarına göre şekillenince din ile dünya arasında bağ kurmak da kolay oluyor. Ahmet Turan Alkan’a göre II. Mahmud’un 19. yüzyıl başında devlet nizamında yaptığı değişiklikler ilk kırılmayı teşkil ediyor: “Padişah dinde reform yapmadı ama dinî hayatın kendini sürdürebileceği mekanizmaları kurcaladı. Cihaz orada bozuldu.”

Cumhuriyet’in hikâyesi buraya ekleniyor. 20. asrın ilk çeyreğinde yeni kurulan devlet, nizamını topyekûn değiştirdiğini ilan ettiğinde yaşanan tam anlamıyla bir kültür şoku. “Türkiye, ‘böyle olmuyor, ben medeniyet değiştireceğim’ dedi. Medeniyet değiştirmek, sahip olduğunuz bütün değerleri terk edip yenilerini benimsemek demek. Bu konuya azıcık kafa yoranlar bunun yüzyıllar alacağını, hatta mümkün olmayacağını bilir.” yorumu Prof. Dr. Sadettin Ökten’e ait. “Bu yıkımın enkazı orta yerdeyken 1950’lerde siyasi bir kararla tarım toplumundan sanayi toplumuna geçtik. Avrupa’nın yüzlerce yılda geldiği yere biz bir günde geldik.”Peş peşe yaşanan kırılmalar; hayat tarzı, dünya görüşü, değer yargıları, inanç, felsefe... O güne kadar birikmiş ne varsa hepsinin elden çıkması anlamına geliyor Ökten’e göre. Bu telaş içinde elden gidenin yerine yenisi de konulmuyor pek tabii. Modernleşme hikâyemiz 80’lerde kapitalizmin resmen kabulüyle sonuçlanıyor. Çok az kişi tarafından fark edilse de asıl çöken; dinî hayat, İslami değerler sistemi oluyor neticede. Muhafazakâr halkın politik bir figür olarak ortaya çıkışı da 80’li yıllara tekabül ediyor. Birikimini henüz pratikte test etmeyen yeni ‘İslamcılar’ın yabancıları oldukları dünyaya ne cevap verecekleri sonra sonra şekilleniyor. Düccane Cündioğlu anlatıyor: “80’li yılların başındaydık. Zihnimizde bir dünya vardı, içinde yaşadığımız başka bir dünya. Birbirine karşıt bu iki dünya arasındaki gerilimin pekâlâ farkındaydık. Çaresiz içinde yaşadığımız dünyayı zihnimizdeki dünyaya uydurmaya karar vermiştik. Hem de bir çırpıda. (...) Muhallif görünmüyorduk, öyleydik zaten. İyi ki öyleydik. Hepimiz yoksulduk çünkü.”

Yoksulluk bahsi önemli, zira dindarın dünya ile sınıandığı, zenginleştikçe daha bir görünür oluyor. Cündioğlu'nun yazısını Ayşe Böhürler'in sözleri tamamlıyor: "Sonra kendimizi test etme imkânı bulduk. Sahipleri ve yöneticileri dindar insanlar olan kurumlar kuruldu. Çalışanlarını düşük ücretlerle sömürmeye başladı. İşçinin sigortasını ödemek İslami midir, ahlaki midir? İşten çıkardığında tazminat ödemek ya da ödememek gibi aslında hiç konuşmadığımız pratik sorunlar karşısında nasıl bir tavır hangi gerekçe ile takınacaktık? Bu sorulara verilen cevaplar o günlerde tartıştığımız ilkelerle örtüşmüyordu..."Gündelik pratiklerle yüz yüze gelene dek tavizsiz, net bir söylem inşa ediliyor, âdeti duvar örülüyor modern dünya karşısına. Fakat direnmek kolay olmuyor. "Hepimiz Cumhuriyet'in eğitim mekanizmalarından geçmiştik. Çoğumuz kolejliydik. Yurt dışında eğitim alanlar vardı aramızda. Doğal olarak zihinlerimiz Batılıydı, buna rağmen seküler dünyanın bize dayattıklarını reddediyorduk. Mesela Noel kutlamasını söz konusu bile edemezdik o yıllarda. Oysa şimdi 'olabilir, yapsınlar' noktasına geldik." Böhürler, sadece Noel'den bahsetse de o yıllarda çok tartışılan faiz, kredi kullanımı gibi konular için de geçerli aynı bakış farkı. O güne dek 'haram, günah' diye reddedilenler 'zaruret' kabilinden dâhil oluyor hayata. Bir kısmı aslında vazgeçilmemesi gereken değerler, aşağı çekilmemesi gereken duvarlarken ilk tuğla çekiliyor.

Bir başka tartışmalı başlık, teknoloji ve birlikte getirdikleri. Dücane Cündioğlu, bir makalesinde, o yıllarda, İslam'ın dünyayı kavrama, yorumlama biçimiyle modern dünya arasındaki gerilim ve çatışmayı azaltmak isteyenler olduğunu hatırlatıyor. "Savunma yöntemleri şuydu: Teknoloji, bir bıçağa benzer, o bıçakla adam da öldürebilirsin, hayat da kurtarabilirsin. Dindar çevreler, modern bilimin ardındaki yeni dünya tasavvurunu görmüyor; sırf besmele çekmekle atom bombasının meşruiyet kazanacağını (Müslümanlaşacağını) zannediyorlardı. Bir Müslümanın mukaddes gayeler(!) uğruna da olsa kimyasal silah kullanma hakkını kazanamayacağını akletmek istemiyorlardı."

Süleyman Seyfi Öğün'ün metafiziğe yaptığı vurgu biraz daha anlam kazanıyor bu yorumdan sonra: "Fiziki dünya metafizik olanı anlamamız konusunda size engel çıkarabilir. Modern bilim size atom bombası yaptırtır, at ya da atma demez. Metafiziği yok çünkü. Metafizik, yaptığınız işi düşündürten şeydir. Bir şey yaparken 'dur bir dakika dedirtir' insana."Gündelik hayattaki değişikliklerin zihnî, dolayısıyla da dinî hayatı etkileyip etkilemediği ya da nasıl etkilediğini fark etmek için durup tahlil etmek gerekiyor. Ancak her şey büyük bir hızla olup biterken durmaya da düşünmeye de vakit kalmıyor çoğu zaman. "Hayatımızda çok fazla yenilik var. Onlara alışıp ne olduklarını anlayacak vakit yok. Her şey hızla ilerliyor ve biz savruluyoruz." diyor Nazife Şişman. "Din dünyevi pratiklere nasıl dökülür? İki yüzyıllık modernleşme tecrübesi boyunca bu soruya cevap bulamadık. Müslüman camianın talebi 'hem Müslüman kalalım hem modernleşelim'di. Bu süreç henüz bitmedi. O yüzden Müslümanca bakış ve duruşun prototip bir tanımı yok."Süleyman Seyfi Öğün, meselenin 1400 sene önce indirilen bir Kitap'tan her asra uygun yeni yorumlar çıkarmak olduğuna işaret ediyor: "14 asır boyunca çok sayıda nesil Kur'an-ı Kerim'i okudu, anlamaya çalıştı, yorumladı. Metin sabit fakat tarihsel durumlar öyle değil." Farklı tecrübelerden geçen insanlar yeni yorumlara ihtiyaç duyuyor kaçınılmaz olarak. Şişman, bu gerçek kabul edilerek sorulması gereken asıl sorunun gözden kaçırıldığını düşünüyor: "Müslümanlığımız hayatımızı nasıl belirliyor? Bazı pratikler ve örgütlenmeler var ki içinde durmamız herhangi bir sakınca içermiyor. Ama bazen de itiraz etmemiz, içinde yer almamamız gereken durumlarla karşılaşyoruz. Mesela faizle ilgili hiçbir tartışma yok bugün. İşin niteliğine değil de onu kimin yaptığını bakıyoruz. Kredi kartının kendisi değil, alındığı banka önem taşıyor

mesela.”

Düzenlediği hayat tarzı ile uyuşmayan davranışların sebebi, Kur'an'ın içeriğini ve varlık sebebini yeterince idrak edememek mi? Öğün'e göre hayır: “Metinle irtibat sıkıntısı yok. Mesele yorumlanışı ile ilgili. Benim gördüğüm şey, neyi elde etmek istiyorsak o tarafından okuyoruz. Niyetimiz doğrultusunda yorumlar yapıyoruz.” Ayşe Böhürler, Müslümanlarla İslami değerler arasındaki mesafenin zenginleşmeyle alakalı olduğunu iddia ediyor. İnsanlar zenginleştikçe din, kültürel alana itiliyor: “Tecrübe ettikçe görüyorsunuz ki İslam'ı yaşamak hiç o kadar kolay değil. Bir yönüyle kolay belki ancak bir taraftan da zor. Piyasanın kuralları var, rekabet kuralları var. Şirketin devamlılığı için yapılması gerekenler var. Bir de çalışanların hakları, yetimin, yoksulun, ihtiyaç sahibinin hakları var. Sonra Kur'an'ın emri açık; serveti aranızda paylaşın, yığıp biriktirmeyin deniyor. Böyle olunca da bu konuları artık konuşmamaya başladık. Bütün değerlerin değersizleştiği bir İslami hayat serilmeye başlandı önümüze.” “Din, modern hayatta var olmamıza mâni hâle geldiğinde onun dışına çıkıyoruz.” yorumu Nazife Şişman'a ait. Oysa Kur'an'da Peygamber aracılığıyla hayatın da ölümün de Allah için olduğu açıkça beyan ediliyor. Bu bakış açısıyla yoldan geçerken insanlara zarar veren bir taşı kenara koymak dahi imanının göstergesi hâline geliyor. “Hepimiz pozitivist eğitim süreçlerinden geçtik ve evet hayata parçalı bakıyoruz.” diyor Nazife Şişman. “Modern eğitim alan herkes bu arazdan nasibini aldı. Bu bir dezavantaj. Kurtulmak için tasavvuf iyi bir yoldu. Maalesef son 50 yıldır öyle ağır darbeler aldı ki...” Nazife Şişman, dindar insanların iktidar üzerinden sürekli sıygaya çekiliyor olmalarının muhasebe imkânını ortadan kaldırdığına kani: “Hayır, biz özgürlükçüyüz, laiklikle sorunumuz yok. Liberal politikaları benimsiyoruz. Baskıcı erkek politikalarına karşı feminist çizgideyiz diye diye geldik bugüne. Kamusal alandaki varlığımız meşrudur derken farkında olmadan ‘ancak sizin gibi olursak bu mümkündür’ de dedik aslında. Bu kendini sunma, ‘sizin gibiyiz’ deme kaygısı bir strateji olarak benimsenmişti fakat sonra neredeyse gerçeğe döndü.”

Hayat tarzları ve standartları benzeştikçe problemleri algılayış ve çözüm biçimleri de paralellik arz ediyor. Benzememek içinse kendine has bir dünya görüşü ortaya koymak gerekiyor. Bugünün ihtiyaçlarına cevap verecek İslam merkezli bir hayat tarzı var mı peki? Ahmet Turan Alkan, üslup sorunu yaşadığımızı düşünenlerden. Sebebi de tam bir geçiş dönemi yaşıyor oluşumuz. Hâlâ ‘bizim gibi’ düğün yapmıyoruz, eğlenmiyoruz mesela. Ancak bütün bunların birer çelişki, gerilim sebebi olarak karşımızda durması da iyiye işaret: “Kendilerini Müslüman diye tarif etmeyenler neden bir çelişki yaşamıyor, ahlaki gerilim içine düşmüyorlar? Çünkü üst değerleri yok. Biz başvuracağımız üst değerler sistemimiz olduğu için çelişkilerimizi görüyoruz. Bu değerler her zaman vardı, bugün uygulamak canımızı acıtıyor.” Dinî referanslardan arındırılmış bir eğitim ve sosyal düzenin sonuçları olarak gündelik hayatı İslami kodlar üzerinden okumakta zorlanıyoruz. Bu zorluk, meselelere ‘Müslüman gibi bakmak’ imkânını da ortadan kaldırıyor. Söz buraya gelmişken Nazife Şişman gözden kaçırdığımız bir diğer probleme işaret ediyor: “Kötüye kötü, günaha günah deme özgürlüğümüz yok. Bu dil ayrımcı bulunuyor.” Peki, ikame ettiğimiz kavramlar aynı etkiyi yapıyor mu ruh dünyamızda? Evet demek mümkün değil. Zira dinî içerikten yoksun ilkelere saygı duymuyoruz. Uzak durulması gereken fiil, ona günah demeyi bıraktığımız anda basitleşiyor gözümüzde: “Başkaları başka kelimeler kullanabilir. Birileri fırsat eşitliği derken biz, adam kayırmanın haram olduğu gerçeğiyle hareket edeceğiz. Hayvan hakkı demesek de bırakın eziyet etmeyi bir hayvanı yiyecek verme vaadiyle çağırıp aldatanın rivayet ettiği hadisin kabul edilmediğini bilerek yaşayacağız.”

Kavramların değişmesi zihin dünyamız hakkında ne söyler? Kimileri için anlamsız bir soru olabilir bu. Belli bir medeniyet seviyesine gelmiş insan için 'etik'le 'günah' arasında fark görmeyecekler olacaktır. Tabii tam aksini savunacaklar da: "Haram yerine etik değil kelimesini kullanan birinde İslami değerler aşınmış demektir, aşınır da..." diyor Ahmet Turan Alkan. Süleyman Seyfi Öğün ise bütün bu verilerden dindarlığın ölçülerinin dünyevileştiği anlamını çıkarıyor. Dindarlıkla dünyeviliği örtüşen şeyler gibi gören pragmatik nesiller yetişiyor. Ve Öğün bu yoruma 'yeni cahiliye' diyor: "İnandığımız tanrı, dünyalığımızı elde etmede moral destek olan, bir anlamda sürekli kazanımlar sağlayan bir tanrı. Mesela adam hasta oluyor, şifa bulmak için dua ediyor. Bu sağlık tanrısından istenebilir. Paraya sıkışıyor, 'Allah'ım yardım et!' diye yakarıyor. Eski cahiliyede bereket tanrısına da böyle dua ederlerdi. Dikkat edin, bütün dualarımız küçük dünyalarımızın küçük hesaplarını görmeye matuf. Çok ibadet edersem tanrı beni ödüllendirip bir şeyler verir... Böyle şey olmaz. Tanrının sana gerçekte ne verdiğini idrak edemezsin böyle bakarsan. Ya da senden aldığını başka bir şey vermek üzere aldığını..." Sarsıcı bir yorum. Ancak gönül rahatlığıyla 'yok canım!' demek de mümkün değil. Öğün, bu hâle sebep olarak metafiziğe, yani ölümden sonrasına akıl erdiremeyeşimizi gösteriyor. Bizi bu hâle getirense kapitalizm. "Kimse alınmasın!" diye uyardıktan sonra söylüyor asıl sözünü: "Müslüman dünya kapitalizmle doğru dürüst hesaplaşmıyor. Hesaplaşması gerektiğinin pek farkında değil, buna niyeti de yok..."

38 yıl önce üniversite öğrencisi olarak İstanbul'a gelen Recep Ayyıldız, kişisel hikâyesiyle paralel bir toplum analizi yaparken Öğün'ün eleştirilerinden habersiz. Fakat neticede aynı probleme temas ediyor. Kapitalizmle girilen ya da belki hiç girilmeyen mücadelenin neredeyse kaybedildiğine... "Dünya nimetlerini ne kadar temellük edebilirim sorunu yaşıyoruz biz. Tek gerekçesi sekülerleşme. Giyimde, yemekte, ailevi ilişkilerde sınırı aştık. Sorduğunuzda elbette sınırı Allah çizer derim. Ama biz bugün parayla imtihan hâlindeyiz. Alışkanlıklarımızı ve ahlakımızı Allah değil, tüketimi belirleyenler tayin ediyor." Aynı kaygı, 30 yıl önce zihninde doğruları ve yanlışları çok daha net olan Ayşe Böhürler'i derin bir belirsizlik içine itmiş: "Eskiden şu doğru, bu değil demem daha kolaydı. Müslüman liberal olamaz, feminist olamaz. Şöyle yapamaz, böyle davranamaz... Şimdi verdiğim cevaplar o kadar keskin değil."

-Neden peki? "Ne İslami, ne değil konusunda tereddütlerim, şüphelerim var. Mesela bir Müslüman falan markayı giyer mi? Giydiğinde Müslümanlığı zedelenir mi? 10 yıl önce sorsanız asla giymez derdim ama bugün bilmiyorum. Çünkü bunu yapan çok insan var. Bir yargı belirttiğimde pek çoğu o kategorinin dışında kalacak." Muhafazakâr insanların lüks tüketimi giderek çözümsüzleşen bir tartışma konusu. Sözelimi cip kullanımını birileri liyakat problemine dönüştürürken, bir başka yerde devlet ekonomisine, doğaya verdiği zarardan dolayı doğru olup olmadığı konuşuluyor. Ama sonuç değişmiyor. Ekonomik seviyesi yükselen muhafazakârlar lüks araçlarla lüks semtlerde boy göstermeye devam ediyor. "Gelir düzeyiniz, sosyal çevreniz sizi bir standarda taşıyor. Bizler eğitilmiş ve varlıklı bir nesiliz. Alışkanlıklarımız da ona göre. Alışveriş yaptığımız yerler, yemek yediğimiz mekânlar çoğu zaman lüks oluyor." Nişantaşı'nda görüşülen 38 yaşında başörtülü bir hanım söylüyor bunları. Başkalarının lüks kabul ettiği onun için normalleşmiş durumda. Konu din ile dünya arasındaki dengeye geldiğinde samimi bir itirafta bulunuyor: "Elbette ki Müslüman olarak bazı hassasiyetlerimizi göz ardı etmiyoruz ama çoğu zaman da aslında kapitalizmin içinde eriyip gidiyoruz."

Bu kez mekân Bebek. 16 yaşındaki başörtülü lise öğrencisi 'tiki başörtülüler' olarak anılmaktan

muzdarip. “Evet, hemen bütün arkadaşlar başımızı aynı tarz bağıyoruz, dar kot giyiyoruz. Annelerimizden farklıyız; daha 15-16 yaşlarındayız. Doğup büyüdüğümüz ortamlar, okuduğumuz okullar ve çevremiz bizi böyle şekillendiriyor. İyi bir Müslüman olduğumuzu çoğu zaman düşünüyorum. Ama bazen arada kaldığımı da hissediyorum.” Sebepleri bir kenara bıraktığımızda sorunu, suçluyu, çözümü bulmak çok kolay... Dinî hassasiyetleri olmakla birlikte modern bir hayat yaşayan Avukat Recep Ayyıldız, tahlili kendi geçirdiği dönüşüm üzerinden yapmasını rica edince beklenti epeyce geri çekiliyor: “Taşradan İstanbul’a geldiğimde abdestsiz dolaşmıyordum. 5 vakit namaza 5 de ben ekliyordum. Kendimi bildim bileli dindar çevre içindeyim. Buna rağmen dünya karşısında yenildiğimi itiraf etmeliyim. Bu durumda çocuklarıma ne diyebilirim? Onların eğitimi, çevresi benim kadar bile değilken daha güçlü olmalarını mı bekleyeceğiz?”

Mevzumuz muhafazakâr camianın din eksenli ahlakla arasındaki mesafe olunca sorunları peş peşe dizmek kaçınılmaz. Ancak başlarken de belirttiğimiz gibi tek gerçek bu değil. Problemlili olan göze daha çok çarpıyor lakin kendi yolunda akan başka bir hayat da var. Nişantaşı, Bebek, Fatih, Üsküdar caddelerinde ‘tiki başörtülülere’ sıkça rastlanıyor belki ama orta gelirli ailelere mensup başka bazı yaşlıları harçlıklarından artırarak ihtiyaç sahiplerine burs veriyor. Ya da evet tarikat ehli bir teyze evine Noel ağacı dikmeyi makul görüyor belki ama bir başkası 70 yaşında Kur’an-ı Kerim okumayı öğreniyor. Sadettin Ökten, Müslümanların İslam’ın ne ölçüde belirleyici bir kimlik olduğunu yeni yeni fark etmeye başladıkları kanaatini taşıyor: “Yeni karşılaşılan şeyler önce şaşkınlık ve merak uyandırıyor ve insanlar meylediyor. ‘Yozlaşma’nın 2000’lerden sonra daha çok telaffuz edilmesinin sebebi bu. Fakirdik. 10 yıl önce millî gelir 2 bin dolardı, bugün 10 bin dolar. Dünya nimetleri ile sarhoş durumdayız. Tahribatın büyük olduğunu düşünmüyorum. Diyelim ki 30 yaşında birtakım nimetlere kavuşan kişi 50’inde düze çıkarsa bu tahribat değildir, şok geçirmiştir.”

Muhafazakâr kesimin çoğu kez hak etmediği kadar ağır eleştirilere maruz kalmasının birtakım gerekçeleri var. Kimileri Muhafazakar parti iktidarı ile ilişkilendirirken, Nazife Şişman problemin giderek büyüyen adalet talebi olduğunu söylüyor: “Son dönemlerde istisnasız bütün iktidarlar adalet duygusunu rencide etti. O duygu tahrip olduğunda insanlar ‘ben adil ve ahlaklı davrandığım sürece dünyada bize hayat hakkı yok’ diye düşünmeye başlıyor.” Ve bir tehlikeye işaret ediyor Nazife Hanım: “Toplum çökerse buradan çöker...” Bazı konularda, hele ki adaletsizlikler söz konusu olduğunda susuluyorsa; politikaya, toplumsal kamplaşmalara malzeme edilir endişesiyle susuluyor çoğu kez. Ancak bu sessizlikler haksızlığa göz yumulduğu şeklinde yorumlanabiliyor. Samimi eleştirilerde haklılık payı yok değil. Muhafazakâr insanların hiç değilse bir kısmı, geçmiş iktidarlara rahatlıkla karşı çıkarken tuttuğu partinin iktidara döneminde sessiz kalmayı tercih edebiliyor. “Bizimkileri zor durumda bırakmayalım kanaati, bir de mağduriyet edebiyatı var tabii. ‘Ne yapsınlar, başka türlü olmuyor’ diyoruz. Bizimkiler yapıyorsa meşrudur yaklaşımının altında yıllardır süren merkez çevre gerilimi yatıyor.”

Bu, Nazife Şişman’ın yorumu. Ahmet Turan Alkan’sa çifte standart karşısında öfkesini gizlemiyor. “Güçlü, iktidar olmanın önemine inanmış insanlar var. ‘Evet, ihalelerde yolsuzluk yapılıyor ama muhafazakâr adamın güçlenmesi için bunun yapılması lazım’ diyebiliyor. Sömürünün ve adaletsizliğin bir sürü versiyonu var; ekonomik, cinsel, kültürel... Diyelim bir adam nâhak yere ihale alıyor. İslami literatürde karşılığı ne? Haram. Bitti. Bunun Müslümanlığı, muhafazakârlığı falan yok. Aynı şeyi kendine muhafazakâr demeyen yaptığında ona nasıl

hırsız, üçkâğıtçı diyorsak buna da öyle dememiz lazım. Hırsıza hırsız, adiyе adı diyemeyeceksek, kendimize böyle bir sansür uyguluyorsak bu da ahlaksızlıktır.”Nazife Hanım’ın bir itirazı daha var. Herkesi kapsayan topyekûn bir ahlak talep ediyor o. Bir taraftan ahlaklı, dürüst, medeni olması beklenirken diğer tarafın tüm bu beklentilerden muaf tutulduğunu hissettiren söylemlerden rahatsız. Başörtülü kadını Nişantaşı’nda ciple dolaştığı için eleştirenlerin, saçları röfleli diğer kadını aynı gerekçeyle eleştirmediklerini gözlemliyor. Ve soruyor haklı olarak: “Ahlaki bir iş bölümü mü yaptık aramızda? Cip kullanmak ülke ekonomisi açısından zararlıysa, şehrin göbeğinde koca araçla dolaşarak hem havayı kirletip hem trafik sorununa yol açıyorsanız neden aynı eleştiriden nasibinizi almıyorsunuz?”

Muhafazakâr insanların fazlaca eleştirildiği diğer bir alan da ikinci eş meselesi. Bu tutumu da ikiyüzlü buluyor Şişman. Gerekçesi çok makûl: Aşk her şeyi meşrulaştıran bir araca dönüşmüşken, insanların birini bırakıp başka birine gittiği çarşaf çarşaf haberlerle ifşa ediliyorken ikinci eşin dile dolanması nasıl açıklanacak? “Erken yaşta evlendirilen kızlar meselesi çok dikkatimi çeker. Onlara ağıt yakarlar. Rızası dışında evlilik kötü, tamam ama neden erken cinselliğin teşvik edilmesi üzerinde durulmaz hiç?”Malesef hiçbir meseleyi bu açıklıkta tartışmıyoruz, çünkü gündeme gelen her konu kesimler arası davaya, gericilik-ilericilik mücadelesine dönüşüyor. Kamplaşmalar gündeme geldiğinde kendinden olanı kayırma ihtiyacı duyuyor taraflar. Söylenebilecek tek şey var: Mademki aynı gemideyiz, herkesin dönüp kendine bakması gerekiyor.

Zenginleşme kırılmayı hızlandırıyor Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Öğretim Üyesi Dr. Muhammed Çakmak’ın 2008’de tamamladığı “Türkiye’de Sanayici Dindarlığı” araştırması, Hz. Muhammed’in (s.a.v) “Her ümmetin bir fitnesi vardır. Benim ümmetimin fitnesi (imtahan vesilesi) de maldır.” ihtarını izah eder mahiyette. Ankara Sanayi Odası (ASO)’na kayıtlı 500 kadar kişiden hareketle ortaya konulan sonuçlara göre ‘zenginleştikçe, dindar hayatlar birkaç temel öge hariç alabildiğine değişiyor.’ Muhafazakâr şehirlerde; evler, eşyalar daha lüks oluyor ama çevrenin etkisiyle geleneksel kodlardan sıyrılmak pek mümkün değil. Mal varlığının dinî terminoloji ile ‘fitneye’ dönüşmesinde de hızlandırıcı bir unsur şehirleşme. Zira geleneksel yapının ‘muhafazası’ ancak daha modern şehirlerde aşılabiliyor. Muhitten hayat tarzına, giyim kuşama kadar pek çok kod, ekonomik açıdan yakın ya da denk emsalleri taklitte yeniden oluşturuluyor.

‘Derin bir parçalanma’ya dikkat çekiyor Çakmak: “Değişime gönüllü olduklarından değil, dindarlıklarından daha baskın çıkan moderniteye direnemediklerinden.” Dinin şekillendirdiği kültür, tecrübe edilen yeni hayat için yetersiz bulunuyor. Problem, kimliklerin Batılı ve modern tarzlar üzerinden tanımlanmasıyla aşıyor. Lüks sitelerde tutulan evler, kimilerince ‘devrim’ kabul edilen marka ürün tüketimi, seyahat edilen ülkelerin doğudan batıya kayması... Daha pek çok tezahürü var bu yeni inşanın. Dinî motifli yardım derneklerinin 2000’den sonra patlama yapmasının nedenlerinden biri de; zenginleşen dindar, muhafazakâr insanlardaki parçalanma hâlini keşfetmeleri Çakmak’a göre. “Eskiden yoksullarla aynı mekânları paylaşan şimdinin zenginleşen dindarları; onlarla direkt teması kesiyor. Bağ, artık İslami yardım dernekleri gibi araçlar üzerinden sürdürülüyor.” Yardım edilecek kurumun kimliği de belirleyici sözü edilen örnekler için. Muhammed Çakmak muhafazakâr kimlikli kurumların ‘modernite karşısındaki çözülmeden doğan vicdani travmadan kurtulma isteği’ ile tercih edildiği kanaatinde...

Modern Çağın Zor İmtihanı: Ahlâk

Ayşe ADLI tarafından yazıldı.
Pazartesi, 29 Nisan 2024 08:13 -

Ayşe Adlı-AKSİYON-843.SAYI